

חיילי הפלוגה המסייעת מעידים בענין דרך ההכאה. בלוקה יעקב, מציין אף הוא כי קיבל הוראות "שבירה" מנא' 2 (ראה עמ' 152, 151 לפרוטוקול). החייל, יוחנן שמאי מציין, כי קיבל הוראות מנאשמים 1, 2, "להכנס נכח" במפירי הסדר גם אם לא יתנגדו למעצר. הוא שמע התבטאויות "לשבור ידיים ורגליים" מפיו של המח"ט איחם (ראה עמ' 15, 17, 18 לפרוטוקול). החייל אברהם רחמים מציין, כי היכו "במרפקים, בידיים ובברכיים. זה המקומות שיכלו למנוע מהמקומי להשתתף בהפגנות..." (עמ' 148 לפרוטוקול). העד מציין, כי "התפלא" כיצד עומדים המקומים על רגליהם לאחר הכאה. (ראה עמ' 149 לפרוטוקול). עם זאת ציין רחמים, כי לא קיבל הוראות ספציפיות היכן להכות.

נא' 3 מציין אף הוא, כי נא' 2, המ"פ, נתן ההוראה: "עופר רשף נתן לנו הוראה לשבור ידיים ורגליים. אחרי הכנס שהיה בו, הוא חזר על ההוראה ואמר שזה מגיע משר הבטחון עד כל הדרגים למטה. אני הבנתי את הפקודה: "לכסח" אם יוצא שנשבר, אז נשבר, אם לא - אז לא. אבל לא לעמוד ולראות שהיד שבורה" (עמ' 469 לפרוטוקול).

הקמב"צ, סגן גלב, מציין אף הוא כי כגדוד היתה הוראה לשבור ידיים ורגליים:

"חלק מההוראות במסגרת הגדוד היו לשבור ידיים ורגליים, הזכירו גפיים. איציק הגדיר במיוחד שלא יתבלבלו בין גפיים לבין חלקים אחרים, אמרו ידיים ורגליים, מהברך ומטה. לגבי ידיים אני לא זוכר אם היתה הגדרה מדויקת, אני מדבר על דברים שנאמרו ממסגרת הגדוד לרמת הפלוגה אני לא נכחתי... וידאו שהעצורים הולכים לוודא שלא נגרם נזק גדול. בדרך כלל שברו יד, אם נתנו מכות חזקות שהיו אמורות לשבור עצמות, וידאו שהנזק לא גדול מדי, שלא הרגו מישהו." (עמ' 14 לפרוטוקול).

העד גורס, כי שמע את המח"ט איחם מציין, כי הוא "רוצה לראות הרבה ידיים ורגליים שבורות", וכי הורה, ישירות, לשבור גפיים. (עמ' 10 לפרוטוקול). הוראות המח"ט להכות היו לצורך ענישה, מעצר, או כתגובה לפעילות המקומיים. (ראה עמ' 8 לפרוטוקול). סרן שוורצפוקס, מ"פ סיירת גבעתי, מעיד כי שמע הוראות מפורשות מהמח"ט איחם ומתא"ל אור להכות על מנת להעניש את מפרי הסדר, ההוראות היו כרוכות באמירה "לשבור ידיים ורגליים" העד מציין כי היה זה ביטוי "נפוץ ושגור" (עמ' 307 לפרוטוקול).

כדי שבירת עצמות. אני קראתי בעדויות שאני אמרתי בקשר שאני רוצה הרבה עצמות שבורות - לא יצא מפי דבר כזה. אני אסרתי את השימוש בניטוי הזה בחטיבה בצורה מפורשת. עלתה השאלה עד כמה מפעילים כח ועד כמה מכים והאם אפשר לקבוע סייג, אמרתי אני לא מכיר שום דרך להגביל את נושא ההכאה במהלך החמודדות באופן כזה שלא תישברנה עצמות."

(עמ' 183 לפרוטוקול)

(וכן ראה בעמ' 190, 191, 201, 205, לפרוטוקול)

ה. תא"ל אור שולל בתכלית טענה, כי נתן בשלב כלשהו, הוראה להיכנס באנשים בכח ולשבור להם עצמות (עמ' 168 לפרוטוקול). לדבריו, לא היתה הוראה לשבור גפיים,

"והציטוטים הם בדרך כלל מאותם מקומות שבהם היו חריגים ברצועה... 50,000, 60,000 עברו שם. לכן טבעי העניין שכאן מצוטטים המקרים שבהם היו חריגות" (עמ' 170 לפרוטוקול).

65. "ההכאה בצד"

א. על מהותה של "ההכאה בצד" שננקטה בפלוגה המסייעת, העידו חייליה וקציניה של הפלוגה, כפי שתואר לעיל.
נא' 2 מפקד הפלוגה, ממקם, כאמור, את התפתחות שיטה יחודית זו באותו שלב הקודם לכנס השר. ה"שיטה" מתפתחת במשולב עם ההכאה הענישתית. (ראה בעמ' 394 לפרוטוקול).

"בשלב הזה שהכינו כדי להרחיע נחקלנו נבעיה שאם אתה מכה בבית, כולם קופצים עליך. לא חשבנו מה יקרה כשאנו מכים ילד ליד אימו, או דברים דומים, זה לא עלה. אחרי יום או יומיים שההוראה רצה הבנו שאנו מסתבכים עם זה. היה מקרה שהמ"מ... נאלץ לירות בתוך בית אל התיקרה כי סגרו עליו...
... עדיף היה להכות במקום, אבל לפעמים אין ברירה, אי אפשר להכות ליד בני ביתו, או באמצע הכיכר, כי זה יביא את כל המחנה."

(עמ' 395 לפרוטוקול)

וכעמ' 416:

"הסברתי איך הגענו לזה, זה דברים שעלו מהשטח כשהמג"ד אמר לי את ההוראה לקחת הצידה להכות, אם אתה נמקום

שקט אז אין סיבה לקחת הצידה להכות. אם צריך רק אם זה מתבקש יש לקחת הצידה ולהכות. זו היתה הפקודה של המג"ד." (עמ' 416 לפרוטוקול)

הענין של מקום ההכאה הוא בבחינת שיקול דעת המפקד. המנחה את שיקול הדעת הינו התקיימותו של חשש, בהתחשב בנסיבות השטח, להתלקחות התפרעות גדולה יותר וסיכונו האפשרי של הכח.

"... הסברתי לחיילים שלקחת הצדה זה למטרת הרחעה ענישה ולא להתעללות. אני לא רוצה שיפרשו את זה להתעללות, לקחת הצידה זה בגלל הבעיה שנוצרה בעת הכאה במקום. יחסית, זה נראה הומני לעומת כאשר מתנפל עליך המון ואתה צריך לירות" (עמ' 399-400 לפרוטוקול)

הנאשם אינו מוציא מכלל אפשרות כי היו מקרים שבהם ניתן היה להכות נבית, אם יש שליטה של הכח הצבאי. בצד הצורך המבצעי האמור קיים גם שיקול "אנושי" לפיו ההכאה, תעשה מחוץ לבית כדי שהדבר לא יביא להשפלת המוכה בעיני מקורביו. (ראה עמ' 421-422 לפרוטוקול).

הנאשם מוסיף פרטים באשר לשיתת ההכאה. שיתת הפעולה היתה בהעברתו של התושב בר ההכאה באמצעות ג'יפ הסיור למרחק מסוים מביתו, הורדתו מהג'יפ והכאתו ע"י החיילים החובטים כגפיו באמצעות אלות. בסופו של הארוע מוזהר המוכה באמצעות דוברי הערבית שבין החיילים (הנאשם מציון את שמו של נאשם 3 וכן שמו של העד מדאלה דורון), כי לא יחזור לסורו. (ראה בענין זה עמ' 401). בענין "המסר" המועבר מציון הנאשם בהמשך חקירתו, כי הוא מניח ש"מדי פעם" סטר נא' 3 למוכה,

"לא שתפס אותו ביד אחת וסטר לו להעיף לו את הראש, אלא סטירה כדי לדובב אותו, לא על מנת להפעיל כח, אלא על מנת לעורר אותו, להרגיע אותו לפעמים כשהיה מתחיל לצעוק... כל עוד זה היה סטירה וזה לא סטירות רציניות זה נראה הגיוני.

כל עוד זה היה סטירה או שתיים ולא חזקות... כדי לעורר את תשומת לב המוכה, זה היה בסדר. אבל אם זה היה סטירות כדי לשנות לו את הסדר בפנים אז הגבתי על זה. אבל אני לא זוכר מקרה כזה שמישהו שהעביר מסר הגיב בצורה כזאת... אם זה היה קורה הייתי מגיב בחומרה." (עמ' 410-411 לפרוטוקול)

באותם מקרים בהם נעשה שימוש בג'יפ לצורך העברת עצור למתקן כליאה, או העברת מתפרע אחר, "בר הכאה" סתם, היה "ברור" כי אין להכותו במהלך הנסיעה ובמיוחד אם נכבל קודם לכן. עם זאת, הנאשם אינו מוציא מכלל אפשרות, כי חיילים היכו עצורים על ג'יפים בניגוד להנחיה זו. (ראה בענין זה כעמ' 402-403 לפרוטוקול).

הנאשם מבהיר כי בדרך כלל לא היכה אדם שנלקח למעצר שכן המעצר היווה כבר ענישה והפך את המכות למיותרות. אם נכבל אדם לצורך השתלטות עליו הרי בכל מקרה אומר הנאשם חד-משמעית בשלב זה של עדותו,

"איני זוכר מקרה שהיכינו בן אדם אחרי שאזקנו אותו. היו מקרים שאזקנו בן אדם מתפרע לצורך ההשתלטות. לא היו מקרים שהתרנו אזיקי והיכינו אדם. בשום מקרה אבל לא היכנו בן אדם כבול באזיקים. נתתי הוראה לא להכות מי שכבול באזיקים. בפרוש נתתי הוראה כזאת, אם איני טועה שמעתי את ההוראה הזאת מאיציק. לא זכור לי מקרה של להכות מישהו באזיקים, כאשר הוא כבול" (עמ' 404 לפרוטוקול)

ובעמ' 418:

"אני משוכנע שאת הסייג לא להכות אדם כבול שמעתי מאיציק, יכול להיות שגם אני אמרתי את זה לפני זה. לא זכור לי מקרה בו שחררנו כבילה לצורך הכאה. בתקופה שלא היו לנו הרבה אזיקים והיינו מסייעים את העצור, אם זה היה לצורך מעצר, היינו כובלים, אם לא אז לא היינו כובלים. ג'יפ זה כלי רכב קטן, יושבים שנים קדימה ואחד אחורה והעצור ביניהם וזה הספיק. לא כבלנו בדרך כלל כאלה שנסעו איתנו בג'יפ..." (עמ' 418 לפרוטוקול)

ובעמ' 420:

"הסייג של לא להכות אדם כבול אני חושב שהקדמתי את איציק אצלי בפלוגה, אבל איציק סייג את זה לכל הגדוד."

(שורות 11-13)

בהמשך עדותו מועמדת בפני הנאשם הודעתו במצ"ח ת/8. במהלך התאור של הארוע, כמצוטט בהודעה, אומר הנאשם:

"... הייתי ליד אותם שני הבחורים צעירים שאחריהם רדפנו וניסינו לעצור אותם, כלומר לכבול אותם באזיקים... נסענו... נסענו מהמקום כקילומטר..."

הורדנו את הבחורים, השניים שהיו איתנו אל הארץ ובשלכ
 הזה אני זוכר שהם היו ללא אזיקים על הידיים..."

נוכה עדותו של הנאשם כי אינו זוכר מקרה בו שיחררו עצירים מאזיקיהם
 והיכו אותם לאחר מכן, ענין העומד, לכאורה, בסתירה לדברים המופיעים
 באימרה גורס הנאשם כעמ' 422 כך:

"אמרתי שאני לא זוכר מקרים כאלה בו שיחררנו מאזיקים
 והיכינו אותם.

אני הייתי ער להגבלה שלא הייתי כובל, מחיר כבלים כדי
 להכות, ומשחרר. אני אומר שאני לא זוכר מקרים כאלה,
 אבל לפעמים בשכיל ההשתלטות כבלו אותו ואז על הג'יפ
 שיחררו לו האזיקים..."

כאשר אדם נעצר בנסיבות כאלה, הוא מתנגד למעצר, אחרי
 שזוהה בהפרת סדר, אני מפעיל נגדו כח אחרי שכבר עצרתי
 אותו, כבלתי אותו, איני יודע מה השיקולים שלי לא
 לעצור אותו רגע, יכול להיות שהמכלאות היו מלאות..."
 (עמ' 422 לפרוטוקול)

ב. עדותו של המג"ד לויט - בעיקרה - עולה בקנה אחד עם עדותו של נא' 2.
 לדבריו, הורה להרחיק את המתפרע מן המקום ולהכותו בריחוק יחסי. (ראה
 כעמ' 294 לפרוטוקול), לאור שיקולים "מבצעיים":

"שאם מנהלים מרדף ותופסים מישהו בשום אופן לא מכים
 אותו בתוך הבית, וזה בגלל שהיה מקרה שאותם 8 חיילים
 רצו, הם התפצלו לשניים לפה ושניים לפה, לוקחים את
 האיש ומביאים לג'יפים, ההוראה שלי היתה להתרחק ממקום
 הארוע, להכות אותם לא בתוך הארוע... אמרתי לא לכבול
 אותם, לתפוס, ובריצת אמוק רצים לג'יפ"
 (עמ' 273-274 לפרוטוקול).

הנאשם מצוין, כי אינו שולל אפשרות כי המתפרע יכבל, יועלה על ג'יפ,
 ובשלב הנסיעה, - מחשש פן יברח - ישאר כבול, ואילו לאחר מכן, יותרו
 הכבלים והוא יוכה. עם זאת הוא מאשר כי סיטואציה מעין זו לא נידונה
 באותה תקופה:

"אני רק עכשיו נותן לזה פרשנות. הניואנס הזה לא הגיע
 לאוזני... כמג"ד אני לא זוכר שדנו בסוגיה הזאת. ברוב
 המקרים היו לוקחים את האנשים רצים לתוך הג'יפ
 ומכים." (עמ' 281 לפרוטוקול)

בהקשר זה אומר הנאשם עוד, -

"כשאני מגדיר אדם שלא יכול להתגונן, אני מדבר על אדם שכבול בעיקר. יש הסכמה שאדם כבול הוא בחזקת אדם עצור, זה דבר מקובל, בהקשר שנתתי איזו שהיא פרשנות לכנילה, היא בעיני לא נכנסת לקטגוריה שהוא כבול לצורך זה."
(עמ' 283 לפרוטוקול)

לדברי המג"ד הרי שלא קיבל מאיש הוראה על "הכאה בצד". העניין עלה לדיון במסגרת החטיבה, ואז אחד המפקדים (מפקד הפלס"ר) טען שהוא מכה בתוך הבתים דווקא "כדי שההורים יראו" ואילו מפקדים אחרים גרסו את שיטת פעולתו של הנאשם, דווקא.
אומר הנאשם: "אני לא חושב שהמח"ט התחייב לכיוון מסוים אחרי ששמע את זה" (עמ' 274 לפרוטוקול). (בעניין זה ראה עדותו של נא' 2 בעמ' 395 ממנה עולה לכאורה, כי המח"ט היה מודע לשיטת "הכאה הענישתית" על כל גווניה - ואישרה).

לאוזניו של הנאשם הגיעה "שמועה", כי האלוף איפשר "להכות בצד". עם זאת ציין הנאשם, כי לא שמע הוראה מעין זאת ישירות מפייהם של האלוף או של מפקד האוגדה (ראה עמ' 298-297 לפרוטוקול).
בתום ארוע ההכאה מחייב הנאשם קיומה של "שיחה" עם המוכה מבחינת העברת מסר: "להסביר לו שיפסיק, שאם יתפוס אותו שוב יחטוף שוב, שילך וירגיע את החברה שלו" (עמ' 284 לפרוטוקול)

ג. מפקדי הפלוגות האחרות בגדוד [REDACTED], אינם גורסים כדעתם של הנאשמים 1 ו-2.

סגן שחם דני, מפ' ב', מציין כאמור, כי לא ניתן היתר להכות לאחר שלב המעצר, וממילא לא במנותק מן הארוע, כמתואר לעיל. העד מציין כי לא נכח כמעשים מעין אלה.

סרן גיא רשף, הנחשב למ"פ הבכיר כגדוד ומקורב למדי לנא' 1, עפ"י עדויותיהם, שולל שיטת הפעולה של "הכאה בצד":

"לא נתקלתי בתופעות של להכות מחוץ למחנה, כמו שאמרת, זה לא תואם, אני לא זוכר הוראה כזאת שניתנה ע"י איציק לקחת, כפי שתארת, להכות בחורשה.
לא זוכר הוראה כזו.

דיברתי על הוצאת אדם מחוץ לבית, כדי לא ליצור בעיות בבית. זה התגבש בשטח כל הדברים צמחו מלמטה. המאורעות קדמו לדיונים. הוא והמ"מ מאבטחים בתוך הבית, מחוץ לבית, זה 10 מ' הצידה, מקום שקט. אנו היינו כח רגלי, לכן לא יכולנו לקחת מחוץ למחנה, אם כל המחנה רועש,

ואז מכים. לא שמעתי ולא ראיתי דבר כזה... אצלנו
 ביחידה לא היכו בן אדם שהיה עצור. כך הבנו, כך
 חונכנו כחיילים בצה"ל. יכול להיות שניתנה פקודה לא
 להכות עצורים, אנחנו כחיילים בצה"ל יודעים שברגע
 שעוצרים לא מכים... אני לא מעלה על הדעת אפשרות
 שלקחת אדם כבול, משחררים אותו ואז מכים אותו
 ומשחררים אותו...
 אני לא יכול להעלות על דעתי סיטואציה כזאת... ברגע
 שאין אח האפשרות להגיב בשלב המידי, אני לא אגיב
 יותר מאוחר... היינו תופסים אדם, מכים אותו
 ומשחררים אותו..."

ד. קציני חטיבה אחרים, חלוקים בדעותיהם.
 סגן אלון וולד, קמ"ן גדוד [redacted]:
 לא היה מצב אצלנו בגדוד שעצרנו, לקחנו הצידה והרבצנו
 מתוך הפעילות אחרי קרב חריף היה קשה לעצור את
 החיילים, יכול להיות שחלק מהחיילים עשו את זה
 כנקמה... (עמ' 450 לפרוטוקול)

סגן פיסטר ראובן, סמ"פ בגדוד [redacted]:
 "אחרי שהפסיק להאבק, לא היה טעם להמשיך להרביץ לו,
 לי לא זכור שקיבלנו הוראות להרביץ שלא בקשר לארוע...
 אם הוא זורק עלי אבנים אני תופס אותו ואז אני מכה
 אותו..." (עמ' 424 לפרוטוקול)

סא"ל מינץ מאיר - מג"ד [redacted] של "גנעתי", שאינו שולל אפשרו כאמור,
 שנקיטת הכח היתה בגדר ענישה, אומר לעניננו, כי באותה עת -
 "זו לא היתה הנחיה להכות ולשחרר..."
 (עמ' 121 לפרוטוקול)

ובעמ' 126:
 "ההוראות לא היו מחודדות בקשר לתפיסה בדרך זו או
 אחרת לא ירדו לרמה הנמוכה של במסגרת מה עושה החייל
 הבודד מול המתפרע..."

עם זאת, סבור העד כי לאחר שמטרת ההכאה היתה לצורך יצירת הרתעה
 ולימוד לקח, יכול היה מפקד הכח להבין "שהוא יכול להכות את האנשים עד
 שהוא מביא אותם למכלאות", זאת למעט הסייג שלדברי העד הובהר מפורשות

אין ברירה אלא לקחת יותר הצידה. זו הפרקטיקה שהיתה בשטח לפי שיקול הדעת של המפקד וההתפתחויות בשטח. מ"פ"ס הציגו את הבעיה שהם מוצאים את האדם וכולם מתנפלים ואז תפקיד המסייעת היה לאסוף את האנשים ולפנות לנקודת הריכוז של העצורים בפתח המחנה" (עמ' 381-382 לפרוטוקול)

העד שולל הכאה רבת משתתפים של "מתפרע"! "אם האיש הפסיק להתפרע והחייל המשיך להכות החייל היה חוסף ממני ריתוק..."

יש נקודה ברורה בה אדם מפסיק לגלות התנגדות ואחד יכול להשתלט עליו ו- 4 מכים אותו. אני טוען שיש נקודה ברורה בה רואים שאחד יכול להשתלט ואין צורך ב- 4 איש כדי להכות." (עמ' 379-380 לפרוטוקול)

סרן שוורצפוקס דן, מפקד סירת גבעתי, (המוזכר בהקשר זה בעדותו של לויט) חולק על דבריו של לויט:

"באופן כללי: ההוראה הייתה ממה שאני קיבלתי, ממה שראיתי את סא"ל והמג"דים, לא להכות בצד אלא בפני בני המשפחה. נכנסים לבית, תופסים אותו ומכים אותו בחצר, בפתח הבית לפעמים נוכח בני המשפחה, כאשר מאבטחים את המקום. המצב הוא לא כזה, שנותנים 10 דקות מכות, זה לא לוקח הרבה זמן. הבעיה היא התיחסות המשפחה. אם הנשים מתחילות להתפרע יוצאים להכות ברחוב לפני הבית... לא שמעתי על מקרים שלקחו את נושא האלימות אותו והיכו אותו לא בבית, אלא מחוץ לבית, בצד. אני לא הכרתי תופעה כזאת אצלי ביחידה. אני חושב שראיתי תופעה כזאת באחת היחידות, לא של גבעתי, שלקחו מקומי ברגל הצידה והיכו אותו." (עמ' 312-313 לפרוטוקול)

ובהמשך בעמ' 314:

"אני אמרתי שהיו מכים בבית ואם היו מקרים של בעיות היו מכים בפתח הבית, בחוץ. אני אמרתי שהיה מקרה אחד שראיתי, בתדריכים. גם אפי כשנתן תדריך, המפקד הוא לא רובוט, לא מגבילים ל- 10 או 20 מטר מהבית. אנחנו ביחידה פעלנו כך. הבנו שבמקום הפעולה, שם משתדלים להעניש את האדם. כדרך פעולה שיטתית לא שמעתי או ראיתי שלוקחים מישהו מביתו, מסייעים אותו למקום בצד

כי למן השעה שהאנשים נכבלו אין מכים אותם יותר. (ראה בעמ' 125 לפרוטוקול).

סרן אבי בכר, קמנ"צ החטיבה, שנכח כשני תדריכים אותם נתן המח"ט - אחד מהם, לדבריו, בגדודו של מינץ, ובנוכחתו, מוסר דברים שונים לענין ההוראות. המח"ט הורה, "להעמיס על גבי ג'יפ" מפר סדר מזהה: "להתרחק מהמקום שלא תפרוץ מהומה, לפרק לו את העצמות".

עוד מתיחס העד בכר לענין זה, באורח כללי:

"היו הנחיות בעל פה לתפוס את האיש להעלות אותו על ג'יפ, להכות אותו ולשחרר אותו. שמעתי את זה מהמח"ט ומהמג"דים." (ראה בעמ' 364 לפרוטוקול)

סרן בכר שנדרש לביטוי "לפרק את העצמות" מבהיר בלשונו הציורית, כי הבין מטבע לשון זה:

"שהכוונה היא להוציא אדם על תקן לגו, שצריך להרכיב מחדש... התכוונתי לנטרל אותו... להרביץ כדי שיכאב לו, לפרק לו את העצמות, ושיהיה זב דם".
(עמ' 362 לפרוטוקול)

בהמשך עדותו מוצא סרן בכר לעשות הבחנה בין מי שנלקח לצורך מעצר המוכה "לפני העמסה לג'יפ" (שורה 31) לבין מי שלא היתה כוונה לקחתו למעצר שאז הוכה ללא סייג, תוך התרחקות מהמקום. (עמ' 364 לפרוטוקול) סא"ל ברוש יעקב, מציין, כי המפקד בשטח, לעיתים העד עצמו ואם לא היה נוכח - קצין במעמד של מפקד סוללה, הם שהגדירו מתי מסתיים ארגע. העד מציין, כי היתה לו הנחיה מאל"מ איתם "לשלוף מתפרע" ו"לטפל בו" מחוץ להתפרעות (ראה בעמ' 366 לפרוטוקול).

אלא, שמשעה שמסתיים ארוע והאיש מצוי בדרכו למעצר, או בהמתנה כנקודת הריכוז הגדודית אין להכותו (עמ' 367 לפרוטוקול).

העד מציין מפורשות, כי לא היתה "שליפה" רק לצורך הכאה, "השליפה" נועדה להביא את מפר הסדר למעצר (עמ' 372 שורות 31-30).

עוד מעיד סא"ל ברוש, כי לא הוצג בישיבות מפקדים "מצב של אנשים שנחפסו, הוסעו והוכו מחוץ למקום הארוע...". אלא שהעד מעריך ואף מכיר מקרים בהם נעשו פעולות מעין אלה, המוגדרות לדברי העד כפעולות חריגות של חיילים שנקראו על ידו לסדר בגין כך. (ראה בעמ' 372 שורות 8-5). העד אף אינו מאשר כי נתקל במקרה בו הותר להוריד אזיקים לצורך הכאה,

"לא נתקלתי במקרה שהחירו למישהוא אזיקונים כדי להכות

אותו ולהגיד שהיה ללא אזיקונים כשהוכה וברגע שעצרת

אותו הוא למעשה עציר, אתה לא מוריד לו אזיקונים..."

(עמ' 371 לפרוטוקול)

לדברי סא"ל ברוש הנחין בפעולות של חיילי "גבעתי" שבהן "נשלפו" מתפרעים, הושמו על ג'יפ והוכו במהלך הנסיעה (ראה בעמ' 371 לפרוטוקול).

ה. המח"ט, אל"מ איתם, מגנה בלשון חריפה הכאת מתפרע במנותק מהארוע, הוא שולל הטיעון, כי נתן הוראה להכות לאחר "שהכל נגמר" (ראה בעמ' 183, שורה 34), מכנה הכאה בנסיבות אלה "כעשיית שפטים" (ראה בעמ' 191, שורה 23). מעשה הנעשה "בפינות אפלות". (ראה בעמ' 193, שורה 10). "הכאה במוח קר" (עמ' 194 שורה 15) "הכאה בדם קר" (עמ' 203, שורה 17). לפי עדותו של המח"ט איתם, נשאת ההחלטה בענין עיתוי סיומו של הארוע האלים והחחלת שלנ המעצר לשיקול דעתו של המפקד בשטח. (ראה למשל בעמ' 191 לפרוטוקול).

העד ער לקשיים שהתעוררו שבהם ניצבו חיילים בפני אפשרות להתלהטות הרוחות - וסיכונם. אומך על כך העד:

"אם אתה המפקד בשטח אתה חושב שאתה בתוך ארוע ויש סכנה שהשטח יתחיל לדלוק ולהתפרע אתה יכול להפעיל כח, כמה שאתה רוצה. לצאת משם לפרדס, שדות ירוקים, להפעיל כח על אדם עם אלה, זה לא...". (עמ' 192 לפרוטוקול)

המח"ט איתם אינו שולל אפשרות הרחקת המתפרע מן השטח למרחק הנתון לשיקול דעת מפקד הכח, זאת רק אם קיימת כוונה לעצרו "ולא לקחת הצידה ולהרביץ" (עמ' 208 לפרוטוקול). בענין זה:

"היתה הנחיה ברורה שבמצב שצריך לעצור מישהו, יש לשלוף אותו מהר על מנת לא לעורר התפרעויות...".

הפעלת כח, גם במרחק גדול מהבית מותרת, רק אם ההתנגדות מצד מפר העוצר נמשכת.

סוייג במפורש מצב "שבו אדם אינו מהווה סכנה, לוקחים אותו הצידה ומכים אותו. זה נאסר." (עמ' 192, שורה 26).

במהלך עדותו הביע איתם לא אחת תקוה, כי המקרה נשוא האישום נפל במסגרתה של התקופה הראשונה, בה לא סוייג הדבר במפורש.

הצורך בסיוג "הכאה בצד" התעורר לדברי העד לאחר שהגיע לאזניהם של המפקדים תופעות מעין אלה, ובהם "פרשת טראזי" ופרשת "שולחן הקצבים" בשוק עזה.

העד מציין בענין זה, כי בתקופה הראשונה לא היתה פעולה זו אסורה באורח ספציפי ומוגדר ע"י ההוראות ובלשונו:

"בתקופה של שלושת השבועות האלה, הגיעו שמועות על מצבים כאלה... אז התחלנו לחת את הדעה על כך... מה שהיה אסור לפני הסייגים כאיסור של שכל ישר כמוגן, מאליו של "אם היינו יודעים" היינו אוסרים במפורש - נאסר במפורש בהוספת הסייגים... זה לא עלה קודם לכן. כשזה עלה, הוספנו את הסייגים" (עמ' 212 לפרוטוקול).

ובעמ' 211:

"אם זה בתקופה שלא היו סייגים אז הפעולה היא לא נגד ההוראות, היא נגד המצפון, אבל לא נגד ההוראות..."

העד מסכם ענין זה כך:

"המערכת גיבתה את כל מי שמפעיל כח עד קצה גבול היכולת, אבל היא לא גיבתה מי שהולך הצידה ומכה בדם קר... זה מקובל עלי, שאם צריך להפעיל כח כדי להוציא אותו מהבית, זה מותר, אחד שזרק אבנים נתפס והוצא מחוץ לבית והוכה אם זה בסמוך לארוע, זה בסדר. "בדם קר" אני מתכוון, מפקד הכח רשאי להחליט מתי נגמר, האיש בידו עצור, תפוס, אין יותר סכנה, הוא רחוק מהבית, מהקרובים ומהסביבה והוא אינו מתנגד יותר..." (עמ' 203 לפרוטוקול)

ובעמ' 214:

"אם היתה עדות אחת שהערבי התנגד למעצר לא היה התיק הזה. נשאר שביל צר אחד שאמר שהאיש אינו מתנגד, אין סכנה, אין אלימות - לא מכים" (עמ' 214 לפרוטוקול)

ו. אל"מ רמות אף הוא מציין כי: "אינו חושב" שניתנה הדעת בתדריכים לגבי מקרים של "הכאה בניתוק מהארוע". עם זאת, הוא סובר, כי אם אנשים היו מבצעים את ההוראות בהתאם לרוח הדברים היה מצפה שלא יעשו זאת. "לא היו הנחיות לדבר הזה, זה היה כתון לשיקול דעת המפקדים בשטח... אני לא חושב שבא מישהו ואמר תעשו כך..."

העד ראה במפר סדר שנתפס פיסית ע"י כוח צבאי בחזקת מי שהינו עציר: "מרגע שהחלטת לעצור אותו אסור להכות אותו. זו ההוראה שנתתי לחיילים" (עמ' 355 לפרוטוקול)

אין הוא מכיר מצב שמי ש"נעצר" או "נתפס" ואין כוונה לקחתו למעצר.

"אחה מציג לי מצב בו אדם הופך להיות פאסיבי ברגע שחיילים כיחרו אותו... אם לא מתכוונים לעצור אותו... אני לא חושב שהמקרה הזה היה סגור כהנחיות... אבל מרוח הדברים אני מניח שהיה צריך לתפוס אותו תוך כדי מכה או שתיים להרתעה אבל לא מעבר לזה..." (עמ' 356)

אל"מ עמר יעקב אינו גורס כי בענין ההכאה בצד, נאמרו דברים מפורשים העולים כדי מתן הוראות. עם זאת, סבור העד, כי ניתן ללמוד מהארועים נשטח לגבי צורת הפעילות הנדרשת. כך, מעיד העד, כי שמע את אלוף הפיקוד שטען בפני מפקדים לאחר התפרעות קשה שבה נהרג תושב מקומי, כי יש מקום לקחת הצידה ולהכות "את המתפרעים". וזאת כדי שלא לעורר "מהומה רבתי" (ראה עמ' 442).

לדברי העד אין הוא יודע כיצד לפרש את דברי האלוף: "כפקודה או כהנחיה, איני יודע תעשה מה שאתה חושב שצריך לעשות" (עמ' 442). ובאותה הרוח נעמוד 443 שורה 38 - "אני לא יודע מה היה ברור לאנשים". העד מסכם ענין זה:

"כל מי שמזוהה עם הפרות סדר צריך להיות מוכה בצמוד לארוע, גם אם כדי לא לעורר מהומות זה לא אצלו בתוך הבית, אז לוקחים הצידה, אז בצמוד לארוע, זה כשהארוע מתרחש..."

(עמ' 445 לפרוטוקול)

העד, סא"ל זיו משה, ששימש בתחילה כרמ"ט במפקדת האוגדה, מצוין אף הוא כי:

"אף אחד לא הגדיר את השלב מתי להפסיק להכות, אם זה דקה, או שלוש דקות אחרי שהוא נתפס..."

(עמ' 231 לפרוטוקול)

העד סבור, כי מותר היה להכות תוך כדי התפיסה, ואילו ברגע שפסקה ההתנגדות, אסור היה גם השימוש בכח. (ראה עמ' 229, 230, 233 לפרוטוקול).

ז. כפי שצויין לא אחת, שימשה "פרשת טראזי" ציון דרך בולט בהתייחסות מפקדים לאופן הנדרש של השימוש בכח כנגד מפירי סדר. לא היה חולק, כי טראזי הוכה ב- 8.2.88 בעזה, ע"י מספר חיילים בפיקודו של קצין בדרגת סג"מ, בדרכו למעצר. שלושה ימים לאחר מכן, נפטר מסיבות שלא התבררו כל צורכן. מפקד הגדוד אליו השתייכו החיילים, הינו עד ההגנה סא"ל נוריאל ניצן.

עדותו של סא"ל נוריאל נפרשת "טראזי" שימשה נדבך רב משמעות לבחינת ההיתרים והאיסורים שחלו אותה עת על השימוש בכח ותרמה במידה רבה לזיכויים של הנאשמים בניה"ד האמור.

בשל סמיכות הזמן והמקום בין שני ארועים, בפרשת טראזי והארוע, נשוא האישום דנן, ניתן ע"י הסנגוריה משקל רב לעדותו של עד זה, כמו גם לעדותו של מפקד חטיבת גולני דאז, אל"מ גבי אשכנזי.

לדברי סא"ל נוריאל, עלה ענין ההכאה ב"מקום צדדי" בכנסים שנערכו בראשות הפיקוד הבכיר - אלוף הפיקוד ומפקד תאוגדה. במסגרת כנסים אלה, אושרה שיטת הכאה זו, הגם שלדברי העד, לא באורח דווקני.

"... ההוראה לא היתה ספציפית, היא היתה שאפשר לנהוג כך ואפשר אחרת. אם מכים בזירת הארוע והעסק מתחמם, אז צריך לצאת מזירת הארוע..." (עמ' 321 לפרוטוקול)

ובעמ' 320:

"בהתחלה אמרו להכות במכות, כשראו שזה גורם לתסיסה, אמרו, תקחו, תרביצו ותחזירו או לא תחזירו, זה כבר משהו אחר..."

עם זאת, מציין העד, כי:
 "ככל שרמת הפיקוד עולה, מן הסתם ירדו פחות הדקויות האלה" (עמ' 322 לפרוטוקול).

בעקבות הערתו של המח"ט אל"מ ענבר גיורא, כי שיטת הכאה זו "...שלא בזירת הארוע, זה מריח מאפיה, כמו גנגסטרים..." (עמ' 321 לפרוטוקול), החליט העד לבחון הענין מחדש, ואז "סיכמנו שמרביצים בזירת הארוע..." (עמ' 321 לפרוטוקול).

השגתו זו של אל"מ ענבר, עלתה "בחלל האויר מי שקלט קלט מי שתירגם תירגם" (עמ' 322 לפרוטוקול).

סא"ל נוריאל נדרש להשוואה בין הכאת מפר סדר כבול, לבין הכאה בצד "ככלל, אני אסרתי להכות אנשים כבולים מחשש של איד זה יחפרש בעיני החיילים... פחות מוסרי להכות אדם כבול מאשר להכות אדם מחוץ למקום הארוע..." (עמ' 322)

העד סא"ל נוריאל אינו רואה כל פסול בהכאת מתפרע גם אם חלפו מספר שעות ואף יותר מכך, בין ארוע הפרת הסדר לבין תפיסתו והכאתו. כמו כן, אין העד רואה כל חריגה בהכאתו לסרוגין של מפר הסדר מרגע תפיסתו ועד רגע הבאתו למכלאה. (ראה בעמ' 321 לפרוטוקול).

לאור עמדתו המוצהרת של העד אין הוא רואה, מטבע הדברים, פסול
בתיפקודו של מפקד הכח שחייליו מעורבים ב"פרשת טראזי".
"... אני תחקרתי את הארוע, ... לא ראיתי כחריג את
התהליך, הוא היה בסדר במסגרת ההנחיות שקיבלתי
ונתתי..." (עמ' 323 לפרוטוקול)

מח"ט גולני, אל"מ גבי אשכנזי, שהיה גם מפקדו של סא"ל נוריאל אותה
עת, סבור, כפי שכבר ציינו, כי השימוש בכח כנגד מפירי הסדר, שימש לא
אחת לצורך ענישתם והרתעתם. העד מציין, כמו אחרים, כי לא ניתנה הגדרה
מתי מסתיים ארוע (ראה עמ' 332 לפרוטוקול), והעובדה שהפקודות לא היו
ברורות לגמרי, אותה תקופה, הביאה להגברת החשיבות למתן שיקול דעת
המפקדים ונוכחותם התכופה ביותר בשטח. (עמ' 338 לפרוטוקול).
חרף תפישתו המוצהרת של אל"מ אשכנזי, הרי שהוא חולק, לעיתים, בדרך
קוטבית, על טיעונו של סא"ל נוריאל באשר לתפישתו של האחרון, את המותר
והאסור באותה תקופה.

כך, גורס אל"מ אשכנזי, כי אין להכות מי שנחשד בהפרת סדר לאחר מספר
שעות, גם אם במועד ההכאה טרם ניתנו הנחיות ספציפיות להכות בצמוד
לארוע. (עמ' 332 לפרוטוקול).

המח"ט אשכנזי חולק על דעתו של המג"ד נוריאל, גם בקשר לאחריותו של
מפקד הכח ב"פרשת טראזי":

"... שריקי (מפקד הכח) היכו אותו (הכוונה לטרזי -
ביה"ד) פעם אחת יותר מדי. אם הכו אותו בבית בשביל מה
להכות אותו גם בחורשה, גם אם היה מכה אותו רק בחורשה
גם אז, דעתי לא היתה נוחה. אם הוא היה מכה אותו רק
בחורשה וזו היתה הפעם האחת שהיכה אותו, לא הייתי
מדיח אותו. ההכאה השניה התפרשה כהתעללות לשמה"
(עמ' 334 לפרוטוקול)

ובעמ' 333 נאותו עניין:
"... שריקי ... חרג, להכות בחורשה זה היה יותר
מדי... לעצור בדרך להכות זה לא לפי קנה מידה ערכי
ולא של הפקודות..."
בעמ' 334:

"... אני פוסל את האפשרות של יחידות שתופסות מסיתים
מביאים אותם לאיזו שהיא נקודה ומכים אותם. אני נתתי
הנחיה שמוחר להרביץ בזמן הארוע, זה לא שחור ולכן..."

ובעמ' 337:

"... להכות אותו יום אחר זה, זה לא בסדר... להכות
בנפרד אחרי זה לא בסדר."

עם זאת, מציון אל"מ אשכנזי, כי לא התייחס בצורה מפורשת להוצאת מפר
סדר מביתו אלא, שאם החייל-

"... מבין שזה חלק מהארוע כאשר תפסת אותו והוצאת
אותו מהבית, הארוע עוד ממשיך אתה יכול להכות. אם
עוברים עם רכב ואוספים כמה מפירי סדר, אין דבר כזה
שלוקחים אותם למקום אחר ומכים אותם...."
(עמ' 335 לפרוטוקול)

העד מניח כי נשל מורכבות המצבים בשטח, ואופיין הכללי של ההוראות,
פורשו הדברים, לעיתים, בצורה שונה וחריגה.

ח. מטבע עדותו של מפקד האוגדה, תא"ל אור, הרי שהעד שולל אפשרות הכאתו
של מתפרע לאחר ארוע ובמנותק ממנו. העד נדרש בחקירתו לסיטואציה בה
נתפס המתפרע לאחר מרדף בתוך בית ולפי עדותו:
"אם יש חשש של התפרעות של בני משפחה, או לליכוי
יצרים או אוירה, יעצור ויקח אותו, צריך לעצור את
האיש... אין צורך להכות אותו, אלא אם הוא מתנגד.
בתפיסתו צריך להפעיל כח"

העד מציון, כי העיר לשני מג"דים, לאחר שהבחין, כי עציר מוכה בדרך
אל המעצר (ראה בעמ' 239-240 לפרוטוקול).

66. בתאריך 22.2.88 מתקיימת ישיבה של מפקדי חטיבות עם הפצ"ר. בישיבה נוכח
גם מפקד האוגדה, תא"ל אור, המעיד כי באותו דיון, העלו המפקדים לפני הפצ"ר
"המצוקות בשטח":

"ציינו שהאווירה דוחפת לכך וקורים מקרים של הכאת
אנשים והיכולות הקיימות אצלנו לצורך ביצוע הענין
הזה, אנחנו מנועים על פי החוק ועל פי היכולת של
האנשים לעמוד על כך - אין להם כיסוי ואין להם יכולת של
עמידה חוקית. הבעיה הזאת עלתה גם מסימני שאלה של
חיילים בדרגים למטה. מצוקת חיילים שרצים ומפזרים
בשטח ותוך כדי הריצה נסחפים בהכאת מכות שלא לצורך.
על זה היה הדיון. כיצד זה מגובה במסגרת החוק, מה
התשובות מנגד ומה היכולת שלנו לעשות גם כדי למנוע

וגם כדי לתחום את זה בתכנים שיהיו ברורים. דנו בזה כמעט בכל מסגרת שנפגשנו... " (בעמ' 175 לפרוטוקול) בעמ' 176 לפרוטוקול:

"עלו ספקות כפי שבאו לידי ביטוי בהתנהגות החיילים בדרך מניעת ההיסחפות ובדרך ההתנהגות. טענת המפקדים (בפני הפצ"ר) הייתה לא כי ההוראות אומרות שצריך להכות, אלא ההוראות מביאות בעקבותיהן למצב שבו החיילים עלולים להסחף ולעבור את הגבול. מצב שבו נפסק הארוע והענין נמשך..."

העד שולל את הטענה הסנגוריאליה שהועלתה בחקירתו כי נטען בפני הפצ"ר כי ההוראות שניתנו לחיילים, משמעותן הייתה הכאה לצורך ענישה וכי צריך למצוא את הכיסוי החוקי לכך.

"אני מבדיל בין מחשבות שזאת הדרך להתמודד לבין הפקודות. אנחנו לא חשבנו שזאת הדרך להתמודד. הדיונים האלה היו אצלנו והיו התלבטויות. (עמ' 176 לפרוטוקול).

אל"מ ישראל רמות שנכח בכנס עם הפצ"ר מעיד: "... ההתרשמות שלי שהפצ"ר שמע פעם ראשונה מה קורה בשטח ובאיזה אמצעים משתמשים ואז הוא התלבט בקול האם הוא יכול להרשות שימוש באמצעים כאלה, אני זוכר שמח"ט גבעתי תקף אותו ואמר לו שהוא תלוש לגמרי. ומח"ט גולני אמר לו שבמצב כזה לדעתו הוא צריך להתפטר. ... המערכת לא נתנה הנחיות ברורות... הוצג לפצ"ר שמכים, אחד המח"טים הציג שמוציאים אנשים בלילה מהנחתים ל"סדרות חינוך". ... מפקדי חטיבות העלו מצוקות שלהם בכל הנוגע לפעילות שלהם. הם קבלו על אי בהירות ומצד שני נתנו להבין שעם יותר מדי מגבלות חוקיות משפטיות אי אפשר יהיה לתפקד."

אל"מ אשכנזי גבי נטל חלק באותו מפגש, העד מעיד כי בשלב זה: "... למעשה בפעם הראשונה שהבנו, כולל תח אלוף אור, שיש בעיתיות עם הפקודה להכות שלא לצורך המעצר, אלא להכות... הפקודה בלי הסייגים, הפקודה להכות מפירי סדר ושנוצעה בשטח רק ב- 22.2 הבנו בביקור הפצ"ר שאנו על תקן של עבריינים..." (עמ' 334-335 לפרוטוקול)

הנהרות אלה שניתנו ע"י הפצ"ר ולאחר שהסתבר, כי ההוראות הניתנות לחיילים אינן תואמות את דרישות החוק, יצרו אצל העד תחושה, כי יש "ניכור מצד הפצ"ר" לפעילות ולצרכים של כוחות הצנא הפועלים באזור (עמ' 336 לפרוטוקול).

הפצ"ר התייחס לאותו מפגש, במסמך 32/ס, שהופנה לסנגור, רס"ן מ. ישראל, המסמך הוצג בהסכמה, וזה לשונו:

הנדון: תיק בי"ד דרום 93/89

בהתאם לבקשתך, הריני למסור הדברים הבאים:

על פי בקשתו של תת-אלוף יעקב אור, השתתפתי בישיבה שהתקיימה, למיטב זכרוני, ביום 22.2.1988 במפקדת האוגדה ובה נכחו תא"ל י. אור ומפקדי חטיבות.

באותה ישיבה הסברתי את המסגרת החוקית להפעלת כח על רקע ההתקוממות בשטחי יו"ש ועזה, ברוח הדברים שמצאו ביטויים באיגרת למפקד מטעם הרמטכ"ל שיצאה ביום 23.2.1988, שבניסוחה עסקתי עוד לפני כן.

אין באפשרותי לזכור כיום את ההתבטאויות המדויקות שהושמעו במהלך הישיבה וליחסן למי מהמשתתפים, אך התרשמתי מהתבטאויות משתתפים שדיברו בדיון היתה, כי מסגרת הפעלת הכח כפי שהצבעתי עליה, וכפי שפורטה לאחר מכן באיגרת הנ"ל, - הינה מגבילה ואינה תואמת לחלק מההתרחשויות וההוראות הניתנות בפועל באזור, ובפרט בהקשר של שימוש בכוח לאחר תפיסה.

בעקבות דברי הקצינים חזרתי וקבעתי כי אין לסטות מהמסגרת החוקית כאמור לעיל, וכי מי שפועל בניגוד לחוק - מועמד לדין.

ב. בתאריך 23.2.88, מוציא ראש המטה הכללי "איגרת למפקד", ס/21, שחוכנה כדלקמן:

איגרת למפקד

1. אנו ניצנים בשנועות האחרונים בפני גל נרחב של התפרעויות אלימות והפרות סדר באזור יהודה ושומרון ובחבל עזה.
2. צה"ל ניצב בפני אחת המשימות המורכבות והרגישות, שכמותן טרם הכיר בעבר - השלטת החוק והסדר הציבורי ומניעת ההישגים מגילויי האלימות בשטח.
3. בביצוע משימה זו נדרש שימוש בכח. על חיילי צה"ל לנהוג בתקיפות ובהחלטיות, נצד שליטה עצמית, איפוק ורגישות, התואמים את נורמות ההתנהגות הגבוהות, המחייבות את חיילי צה"ל ומפקדיו.

4. הנני מנקש להבהיר ולהדגיש, כי השימוש בכוח נועד לצורך השגת המשימה על-פי החוק ופקודות הצבא, שמהם אין לסטות. בשום אופן אין להשתמש בכוח כאמצעי ענישה.
5. מותר להשתמש בכוח בעת ארוע אליס, ככל הנדרש, לצורך פיזור התפרעות אלימה או כדי להתגבר על התנגדות למעצר חוקי, גם תוך כדי מרדף אחרי מתפרעים וחשודים, וכל זאת בתחום הזמן והמקום, שבו מרחש אירוע כזה.
6. אין להשתמש בכוח לאחר שהמשימה כבר הושגה, לדוגמה, לאחר שהתפרעות פוזרה, או לאחר שאדם נמצא בידי כוחתינו ואינו מגלה התנגדות.
7. בכל מקרה של שימוש בכוח יש להקפיד ולהפעיל כח סביר, ויש להימנע, ככל הניתן, מלהכות אדם על ראשו או באיברי-גוף רגישים אחרים.
8. אין לנקוט כלפי האוכלוסייה המקומית צעדים, שיש בהם התעללות, השפלה, ביזוי או גרימה מכוונת של נזק לרכוש.
9. נמשיך ונמלא את משימותינו ונחגבר על האלימות המכוונת כלפינו - תוך שמירה - גם מול קשיים - על עקרונות החוק, המוסר והמשמעת, שעליהם חונכנו כולנו!"

לדברי תא"ל אור באה איגרת הרמטכ"ל -
 "לתת פקודה לכל הצבא. הפקודות שניתנו באזור מתייחסות לאזור. איגרת הרמטכ"ל, נתנה במידה כוללת הידגשים לפקודות ... כפי שהבנו אותן לסטיות מנורמות שעשויות היו להיות בלתי מובנות ע"י החיילים"
 (עמ' 165 לפרוטוקול).

ובעמ' 177 מסכם זאת תא"ל אור כך:
 "איגרת הרמטכ"ל באה מבלי לדון בשיקולי הרמטכ"ל, במהלך פברואר חשנו שצריכות להיות הבהרות ותוספות על הפקודות שנתנו. איגרת הרמטכ"ל באה לתת מסגרת לכלל הצבא ומכילה בתוכה בעצם לא מעט מהדברים שאנחנו עשינו בשטח מתוך הפקודה שלנו. אין לי ספק שהיא באה לתת לכלל הצבא את המסגרת הברורה מאד משום שהיו לא מעט חריגים...
 נכון הוא שעם הוצאת איגרת הרמטכ"ל הוקראה האיגרת לכלל החיילים. מאחר והפקודות שאנחנו נתנו, אלה הפקודות כאן כפי שאמרתי אותן, חלק גדול מהן מופיעות באיגרת הרמטכ"ל הבנה בנושא הפיזור והן בנושא השימוש בכוח, איני נטוח שאנשים בראיה לאחור זוכרים בברור ואינם מתבלבלים. יתרה מזאת, יחידות, גדודים פלוגות,

ידעו להשתמש בכח הנדרש, פיזרו התפרעויות, תפסו אנשים ולא היחה להם פרשנות חריגה, ואני מדבר על עשרות אלפים, כי אחרת היו עשרות אלפי, או אלפי מקרים, להם הדברים היו לא נהירים, אבל רוח הדברים במסגרת הפקודות היחה בהירה דיה. " (עמ' 177 לפרוטוקול)

יצויין כי לדעתם של אל"מ רמות, סא"ל מינץ וכן הנאשם לויט, היוחה "איגרת הרמטכ"ל" את נקודת המפנה. לאחריה - ורק לאחריה - הובן לראשונה במלוא חדותו איסור השימוש בכח לאחר "סיום ארוע" ולמטרות ענישה. (ראה בענין זה עדויות אל"מ רמות בעמ' 346, סא"ל מינץ בעמ' 125, ורס"ן לויט בעמ' 280 לפרוטוקול).

ד. בחודש מרץ 88 נקבעות בקובץ הוראות מנצעיות אג"מ מנצעים (הוראה מבצעית מס' 1.35) "הנחיות באשר לשימוש בכח סביר ע"י חיילי צה"ל הפעולים על פי סמכויותיהם באיו"ש ובאזח"ע".

בסעיף 7 המתייחס לאותן הנחיות נקבע כדלקמן:
א. מותר להשתמש בכח סביר במקרים הבאים בלבד:-

1) פיזור התפרעות אלימה

מותר להשתמש בכח לשם פיזורן של התפרעויות אלימות בלתי חוקיות שיש בהם סיכון לסדר הציבורי או לשלום החיילים.
- נסתיים הארוע האלים - יש להפסיק מיד את השימוש בכח.

2) התנגדות למעצר

מותר להשתמש בכח נעה מעצר כדין של חשוד בעבירה המתנגד למעצרו.
- השימוש בכח מותר כל עוד המרדף או המאבק נמצאים בעיצומם.
נמצא החשוד בידינו והוא אינו מתנגד עוד למעצר - יש להפסיק מיד את השימוש בכח.

3) הגנה עצמית

מותר לחייל להשתמש בכח כדי להגן על חייו וכדי למנוע פגיעה בו, בחיילים או באזרחים אחרים.
- חלפה הסכנה - אסור להשתמש בכח.

ב. הסיוגים לשימוש בכח הם:

- (1) מותר להשתמש בכח סביר בלבד.
- (2) אסור להשתמש במידה של כח שהיא יותר מההכרחית בנסיבות הענין. חל איסור מוחלט להכות בראש או באיברים רגישים אחרים בגוף. (כגון: אנרי מין).
- (3) חייב להיות יחס סביר בין המטרה אותה רוצים להשיג לבין מידת הכח המופעלת.
- (4) חלפה הסיבה לשימוש בכח (ההפגנה האלימה פוזרה, החשוד נעצר או כאשר לכוחותינו אינה נשקפת עוד סכנה) - יש להפסיק מייד את השימוש בכח.

ג. אסור להשתמש בכח כאמצעי ענישה ב:-

- (1) אסור להשתמש בכח כאמצעי ענישה. כך למשל אין להשתמש בכח בעת כניסה לבתים, סרוב לדרישה להזדהות או בשל סרוב מחסום. במקרים אלו מותר לעצור את החשוד, רק אם מתנגד החשוד למעצר ניתן להפעיל כח סביר ע"מ לממש את סמכות המעצר.
- (2) זכור, חל איסור חמור לנקוט כלפי האוכלוסיה המקומית כל צעד שהוא אשר יש בו משום התעללות, השפלה, ביזוי או גרימה מכוונת של נזק לרכוש.